

MÁRIA BÉLA

Az út kezdete

(Egy kommunista visszaemlékezései.)

1.

December eleje, 1944. A szovjet csapatok már Budapest külvárosában járnak, Szeged már vagy hat hete felszabadult, és mi még mindig itt rostokolunk Temesvárott. Igaz, hogy itt sem lopjuk a napot. Én magam, alighogy útnak engedtek a negyvenéves szerb partizánkórházból, Temesvár felé vettem utamat, hogy minél előbb hazajérjek. Temesvárra érve, azonnal elindultam, hogy megkeressem azokat az elvtársakat, akiket személyesen ugyan nem ismertem, de évek óta szellemi kapcsolatban voltam velük, amennyiben együtt dolgoztunk vagy tíz éven keresztül a Kolozsvárott megjelenő „Korunk” című magyar nyelvű legális kommunista folyóiratnál. Sikertelenül is felkutatnom M. J. elvtársat, aki nagy örömmel és szeretettel fogadott kényelmes és vendégszerető házában. Megkérdezte: vannak-e velem a volt partizánok közül írók és újságírók, mert szükség volna rájuk. Megneveztem közülük egyet-kettőt, így H. Jenőt, aki régi mozgalmi ember volt és a harmincas években a párizsi magyar emigráns sajtóban tevékenykedett és másokat. Nagyon megörült nekik, mert akkor indult az új magyar nyelvű demokratikus napilap, a „Déli Hírlap”, mely éppen átalskulóban volt és „Szabad Szó”-vá lett. Össze is hívtuk a társaságot és kinek-kinek kiosztottuk a reszortokat.

Én színes cikkeket, riportokat, politikai elmefuttatásokat, verseket írtam a lapba. Mi hoztuk nyomtatásban először Radnóti Miklós bori verseit, melyeket tragikus útja előtt Radnóti egyikünkre bízott. Így maradtak meg az „A la recherche...” és a „Nyolcadik ecloga” gyönyörű versei az utókornak.

Mégis mindannyian nyugtalanok voltunk. Félítettük hozzátartozóinkat, szereteteinket. Én magam sem tudtam, mi van feleségemmel, kisfiammal. Hiába olvastuk a hivatalos hadijelentéseket, el sem tudtuk képzelni, mi van mögöttük. „A szovjet csapatok elfoglalták Ullőt.” Milyen furcsán, érthetetlenül hangzott az ilyesmi. Mi idősebbek, megszoktuk, hogy orosz, francia, spanyol, abesszin városok nevét olvassuk a hadijelentésekben. De az teljesen érthetetlen volt számunkra, hogy „Budapest bekerítése egyre teljesebbé válik”. Mi lehet most Pesten? Hogyan élnek ott az emberek? Egyáltalában: élnek-e? ...

De bennünk, kommunistákban egy másfajta nyugtalanság is élt. Annyi év után, az elnyomatás hosszú évtizedeinek elmúlása után végre új, szabad élet következik. Vágytunk mi is résztvenni a harcban, jelen lenni az új élet indulásánál, a magunk munkájával is formálni ezt a csodálatosan induló új világot!

2.

Egy Szegedre induló szovjet katonai teherautóra kéredzkedtünk fel. Jeges szél fújt. A Temesvárott nekünk ajándékozott nem túlmeleg ruhákban bizony nagyon fáztunk. A szovjet katonák pokrócokat adtak kölcsön nekünk, azokba jól bebugyo-

láltuk magunkat. Bár még így is fáztunk, melegített bennünket belülről a helyzet újdonsága, a várható élmények izgalma. Ez az izgalom abban az arányban fokozódott, ahogy a magyar határhoz közeledtünk. Több volt ez, mint egyszerűen külföldről hazatérő magyaroknak szorongó és ugyanakkor boldog érzése. Ez valami egészen új érzés volt, igen, le merem írni: a honfoglalás magasztos, soha nem tapasztalt érzése. Egy olyan hazába tértünk vissza, ahol mindent előlről kell kezdeni, egy olyan hazába, melyet az embriesség, szabadság és igazságosság szellemében kell berendezni. A magunk álmait, évtizedes törekvéseinket kellett megvalósítani, olyan rendet, melyről kiváló tudósok és rettenthetetlen forradalmárok álmodtak, és melynek megvalósításáért életüket is feláldozva hősök ezrei harcoltak. Nem kis dolog ez! És amikor teherautóknak befutott egy határmenti, de már magyar faluba, az első magyar parasztnak láttán kitört belőlünk a hosszú idő óta belénkfojtott öröm érzése, és önfeláldozó kiáltottuk az autóról: Szabadság, elvtársak, szabadság! Már rég elrobogott az autó mellettünk, amikor naiv ábrándképeinkből sikerült felébrednünk, mert értetlenséggel és csodálkozással láttuk, hogy a parasztnak némán bámolnak ránk és egyáltalában nem osztottak elragadtatásunkban. Egy pillanatig arra gondoltunk, hogy tévedtünk, ezek még nem lehetnek magyarok, hiszen meg sem értettek bennünket! De egyes hangfoszlányok mégis elérték fülünket, amerre elhaladtunk: „Hát ezek miféle csodabogarak?” — meg ilyesmik. Nem értettük és, egy kicsit fel is voltunk háborodva. Ilyen naivan képzeltek el akkor a „honfoglalást”. Azt hittük; a *mi* lelkesedésünk elég ahhoz, hogy mindenki kommunistává legyen. Nem mértük még fel magunkban akkoriban, milyen türelmes, mindennapos aprómunkára van szükség, hogy a 25 évig tartó horthyzmus által félrevezetett embereket átneveljük. És főleg: nem tudtuk azt, hogy a meggyőzésen kívül sok meggyőző *tette* van szükség, hogy a magunk igazsága mellé állítsuk a Horthy-idők elnyomított, elnyomott proletárját, szegényparasztját és lassan az egész lakosságot is.

Egyébként a „Szabadság”-gal való köszöntésünket is naivitásunk sugallta. A „Szabadság” a haladó magyar elemeket tömörítő „Magyar Népi Szövetség” köszöntési módja volt Romániában és ez nekünk néhányunknak, akik ott jártunk, nagyon tetszett. Természetesnek tartottuk, hogy az új magyar életnek, de különösen a kommunistáknak is ez lesz a köszöntése. A valóságban, mint később megtudtuk, nem volt eleinte külön kommunista köszöntésünk; általában a szocdemekkel közösen „Barátság”-ot köszöntünk egymásnak. De néhányunknak, Romániát megjárt volt szerb partizánnak kezdeményezésére később mégis általánossá lett a kommunisták között a „Szabadság”-gal való köszöntés.

De túlságosan elkalandoztam. Amikor megérkeztünk Szegedre, leugráltunk az autóról és kissé bámészkodva néztünk körül. Azelőtt sohasem jártam Szegeden. Sem kiskvárosi, sem nagyvárosi jellege nem volt. Inkább valamely német, vagy olasz középvároshoz tudtam volna hasonlítani, főleg széles utcái és hatalmas terei miatt.

Néhány perces tétovázás után csoportunk egyik tagja „haditervet” dolgozott ki. Ketten-hárman felmegyünk a pártba jelentkezni, míg a csoport másik része lakás után néz; aztán valahol találkozunk. H. Jenő, Sz. Pál és én indultunk el, hogy megkeressük a pártot. Különös érzés volt szabadon odamenni a járókelőkhöz és nyíltan a Kommunista Párt iránt érdeklődni.

A Hungária Szálló melléképületébe utasítottak. Kiderült, hogy nem jó helyre küldtek, mert ott az Országos Központ székel, nekünk a Délmagyarországi Központnál kellett jelentkezünk. Ez az idővesztésig szinte jól esett. Nemcsak azért, mert így

több időnk volt „kiélvezni” a helyzetet, de azért is, mert csillogó szemünk szó nélkül ilyen üzeneteket küldött egymásnak: „Országos Pártközpontunk is van!” — „Helyi szervezetünk is van!” S mindezt nyíltan, mindenki szemeláttára!

Végre elérkeztünk rendeltetési helyünkre, a Kálvin térre. Ott nagy volt a sürgés-forgás. Az egész ház kommunista főhadiszállás volt. A tulajdonképpeni pártbizottságnak csak két szobája volt: az egyik a titkáré, a másik várószoba. De az emeletes ház még jó pár szobájában dolgoztak. A „gangan” túl egy kis szobácskában szerényen meghúzódva dolgozott P. György elvtárs, az agit.-prop. titkár, aki nem jött megszűröl: csak éppen átszaladt ide a Csillagbörtönből, ahol kerek kilenc évet töltött. Vele jött még néhány „Csillag”-beli elvtárs, így az alig 20 éves H. Ervin is, aki az illegális ifjúsági mozgalom egyik vezetője volt. A házban szétszórطان más kommunisták is laktak. A titkár előszobája zsúfolt volt emberekkel: munkások, parasztok és értelmiségiek vegyesen. Nekünk is várniuk kellett sorunkra. Általában a várakozás mindenkit türelmetlenné tesz, itt azonban a türelmetlenség legkisebb jele sem látszott senkin. Láthatóan mindenki élvezte a helyzet különlegesen új voltát. A szobában tisztelettudó csönd volt és csak a figyelmesen hallgatónak tűnhetett fel az a senkit sem zavaró különös zsongás, mely betöltötte a kis szobát. Itt is, ott is összehajoltak a fejek, ismerkedtek, boldogan vallottak magukról, kitérültek egymásnak. Végre testvérek között lehettek és szabadon!

En is felfedeztem egy pesti ismerős elvtársat. Örömmel üdvözöltük egymást és elmondott egy-két érdekes dolgot Szegedről. Megtudtam, hogy a magyar és német fasiszták kitakaródása után a kezdeti bizonytalanságban néhány pesti fiatalember önhatalmúlag megalakította „a Kommunisták Magyarországi Pártját”, félrevezetve a szovjet katonai parancsnokságot is. Lefoglaltak maguknak egy házat, tagsági könyveket nyomattak és azokat válogatás nélkül, boldognak, boldogtalannak osztogatták; némelyeknek csak busás „ellenérték” fejében. Plakátokat nyomattak, melynek aláírása KMP volt és bejelentették, hogy „átvették a hatalmat”. Később, amikor a Csillag-börtönből és a szovjet csapatok nyomában megjelentek a párt kipróbált vezetői, kiderült, hogy a fiatalemberek nem valami naiv csoport voltak, akik azt hitték, hogy ott kell folytatni, ahol 1919-ben abbahagytuk, hanem tudatosan romboló elemekből, trockistákból álltak. Vezetőjük egy V. Sándor nevű jobboldali szociáldemokrata volt. Amikor aztán Gerő és Révai elvtársak Szegedre jöttek, és Gerő elvtárs megtartotta nagy beszédét a Kossuth téren, majd amikor november végén megindult a Függetlenségi Front közös napilapja: a „Délmagyarország”, minden félreértés szertefoszlott. A széles tömegek is megismerték az MKP-nak irányvonalát, mely egyenes folytatása volt az illegálásban hirdetett eszméknek, a nemzeti erők legszélesebb összefogásának.

Mindezt a Pestről ismert elvtárs suttogetta el nekem. Közben az emberek jöttek-mentek a titkár szobájában. Végre mi is bejutottunk. A titkár, G. elvtárs felismerhetően parasztszármazású, 50—55 év körüli férfi volt, aki a szocdem pártból került át a kommunistákhoz. Kissé begombolkozva fogadott bennünket, de türelmesen végighallgatott és megkérdezte, mi a kívánságunk? Azt feleltük, hogy jelentkezni jöttünk és pártmunkát kérünk. Erre azonnal barátságosabb lett és elpanaszolta, hogy tömegesen jönnek hozzá mindenfajta emberek a legkülönbözőbb kérésekkel. Polgárok, sőt nem ritkán volt fasiszták is kommunistáknak vallják magukat és a párttól lakást, munkát, pozíciót követelnek. Hiába magyarázza nekik, hogy a párt nem lakás-szerző és elhelyező hivatal. Örül, hogy végre olyanok is jönnek, akik pártmunkát kérnek. Kommunistára jellemző módon most ő érdeklődött, hogy van-e lakásunk? Meg-

nyugtattuk, hogy majd magunk gondoskodunk magunkról. Feljegyezte adatainkat és addig is, amíg leigazolnak bennünket, P. elvtárshoz utasított bennünket.

P. elvtárs is kissé tartózkodó volt eleinte. Szögletes, kissé merev magatartásán nem volt nehéz a sok éves börtön nyomát felfedezni. Tőviről hegyire kikérdezett bennünket, bár egyikünk-másikunkat már ismert, legalábbis névről. Ajánlotta, rendezzük el előbb dolgainkat, szerezzünk magunknak lakást és néhány nap múlva jelentkezzünk a most induló kommunista kiadóvállalatnál, a Szikránál, ahol nagy szükség van értelmiségi pártmunkásokra.

Ezután a város egyik cukrászdájába mentünk, ahol a másik csoporttal volt találkoznánk. Még nem voltak ott. A cukrászda zsúfolásig tele volt. Főleg nem szegedi lakosok gyűltek itt össze, a város legnagyobb cukrászdájában. Közönsége nagyrészt volt szerb partizánokból, hori menekültekből, a fel nem szabadult magyar terület menekültjeiből és volt politikai foglyokból tevődött össze. Valamiféle segélyegylet is működött már, mely azok megsegítésével foglalkozott, akiknek még nem volt semmiféle keresetük. Valamelyikünk ismerős arcot fedezett fel. S. Béla elvtárs, régi kommunista, aki a harmincas években fejtett ki veszélyes és fontos párttevékenységet: a párt futára volt Bécs és Budapest között. Néhányunkat ismerte hírből. Megörült nekünk és elmondta, mit végeztünk a pártban. Kiderült, hogy ő a Szikra egyik vezetője és kijelentette, hogy másnap reggelre vár bennünket. Elmondott egyet s mást a szegedi életről. A lakással kapcsolatban megnyugtatót bennünket. A házak fele üres, elhagyott, könnyű lesz lakást szerezni. Elmondta, hogy a felszabadulást követő első napokban nagy volt a zűrzavar Szegeden. Ezt a zűrzavart használták ki kétes elemek, jobbára a börtönökből megszökött közönséges bűnözők, hogy fosztogassák a várost. A kommunisták voltak ismét azok, akik azonnal közbeléptek, megakadályozták a további rablásokat, „népőrséget” szerveztek, mely őrködött a lakosság testi és vagyoni építésén. Most már ilyen esetek régen nem fordulnak elő. Miközben Bélával beszélgettünk, másik csoportunk megérkezett a cukrászdába. Beszámoltak arról, hogy sikerült lakást szerezniük a Zerge utcában. Egy teljesen üres kétszobás lakás volt. A bérlet — magasrangú horthysta államhivatalnok és családja —, nyugatra menekültek, egyedül a házmesterné lakott a házmesterlakásban. A katonák láttára szó nélkül átadták a lakást a jól felszerelt éléskamrával együtt; a pince színültig meg volt rakva tüzelővel. A házmesterné, amikor látta, hogy nem tágitunk, arra is vállalkozott, hogy főz nekünk.

A lakás-ügy tehát megoldódott. Fel is szedelőzködtünk rögtön, és mintegy 5—6-an csekély holminkkal együtt elindultunk a Zerge utca felé.

Beköltözésünk utáni reggelen elmentünk a Szikrához. Egy két szobából álló lakásban volt a „könyvkiadó”. Ezt a házat is nagyrészt kommunisták lakták. Szoros értelemben vett könyvkiadásról az adott körülmények között természetesen nem lehetett szó. Feladata egyelőre az volt, hogy régebben a Szovjetunióban „Idegen nyelvű kiadó” magyar nyelvű könyveit újranyomassák és terjesszék a felszabadult részekben. Így kerültek először szélesebb olvasóközönség kezébe Magyarországon Rákosi, Vas, Gerő és más vezető elvtársak könyvei. A kiadóvállalat ügyeit alig két-három elvtárs intézte, főleg H. Károly, a festő és a már említett S. Béla. A most érkező és ide besorozott elvtársakra az a feladat várt, hogy a könyveket szovjet teherautókon Románia magyar lakta vidékeire vigyék és ott terjesszék. A romániai magyarok ki voltak éhezve

magyar nyelvű haladó irodalomra... Az újonnan jöttek közül hárman-négyen azonnal jelentkeztek is erre az akkori körülmények között nem éppen könnyű feladatra. A jobbára nyitott teherautókon kellett a nagy hidegben a könyvszállítmányokat meglehetősen távoli vidékekre kísélni és ott elhelyezni: ez volt a munkájuk. Sz.-Pál, a helyi (szegedi) kiadóhivatali szervezési munkára kapott beosztást. Engem P. György elvtárs kért magához és a helyi, szegedi kultúr munka megindítását bízta rám.

Szép feladat volt a fasiszta és háborús rombolás után megkezdeni az új Magyarország kulturális felépítését. Bármennyire is kezdetleges viszonyok között történhetett ez, mégis hízegő volt a feladat! De hogyan kezdjek hozzá? P. elvtárssal megbeszéltük, hogy első feladatunk egy kultúrest megrendezése, melynek célja visszavezetni az embereket a kultúrvilágba, és a kultúra nyelvén megmutatni: mit akarunk. A kultúrest helyett később a kultúrdélután fogalmával kellett megbarátkoznunk, mert a világitási, illetve szénkorlátozások miatt az esti előadások nem voltak lehetségesek. (A színházi előadásokat is 4 órákor, majd 3 órákor tartották.) A műsor összeállításával kellett kezdenem. A műsornak, véleményem szerint tükröznie kellett a széles nemzeti összefogást. Ezért nemcsak József Attila, Ady verseire gondoltam, de esetleg a Hymnus és a Szózat előadására is.

A műsor-vázlatot elvittem P. elvtárhoz, aki nagyjában helybenhagyta összeállításomat. Most megfelelő szereplőkről kellett gondoskodnom. Elmentem a helybeli színház igazgatójához, ahol már több darabból folytak a próbák. (Marica grófnő, Molnár Lilioma stb.) A kultúrdélutánon való részvételt azonban csak kevés hivatásos színész vállalta; inkább a munkásszínjátszók közül választottunk néhány tehetségszebbet, de így többet kellett velük foglalkoznunk.

Főleg tehát kulturális körben folyt tevékenységem, de azért gyakran előfordult, hogy az elvtársak mint orvost is igénybevettek. Emlékezetes marad számomra egy eset, melyet érdemesnek tartok elmondani. Karácsony előtt néhány nappal történt. A „Délmagyarország” című napilap arról adott hírt ezekben a napokban, hogy Budapest körülfárása befejeződött és megindult a főváros ostroma. Hogy ez a valóságban mit jelent, el sem tudtuk képzelni, csak aggódtunk Budapest lakosságáért, barátainkért, hozzátartozóinkért. Egy reggel P. elvtárs megkért, vizsgáljak meg egy beteg elvtársat.

A „Szikra”-ház” egyik szobájában két fiatalembert találtam: az egyik az ágyban feküdt és kipirult arca messziről is mutatta, hogy lázas; a másik látható aggodalommal figyelte és ápolta beteg társát. A vizsgálatból hamarosan kiderült, hogy tüdőgyulladása van, láza 40 fok körül mozgott. Szerencsére tudtam Ultraseptylt szerezni (penicillin akkor még nem volt) el is hoztam és megígértem, hogy másnap újra eljövök. Ők magukról nem mondtak semmit, én meg nem kérdeztem; de nagyon barátságos, elvtársias volt a hangulat. Másnap megbeszélés szerint ismét megjelentem náluk. A beteg jobban érezte magát, láza is csökkent. Kissé közlékenyebbek voltak velem. Elmondták, hogy építómunkások és Pestről jöttek.

— Hogyan Pestről? — kérdeztem meglepetve.

— Igen — felelték a világ legtermészetesebb hangján.

További kérdéseimre aztán elmondták, hogy mindketten katonaszökevények, katonaruhában indultak Pestről, majd később polgári ruhát szereztek és a tűzvonalon keresztül, a Tiszát átúszva érkeztek meg Szegedre. Első csodálkozásom elmúltával lázasan érdeklődni kezdtem: mi van Pesten?

Szörnyű dolgokat meséltek, bár csak nagy vonásokban érintették az eseményeket. Így is a borzalom és a félelem érzése küzdött bennem. Végülis elbúcsúztam azzal, hogy harmadnap ismét feljövök... — Harmadnapra azonban az ágyat bevetve találtam és csak az egészségeset találtam ott. Kérdésemre elmondta, hogy társa, bár még láza volt, minden kapacitálás ellenére is elutazott.

Hová? — kérdeztem.

— Vissza Pestre — felelte a világ legtermészetesebb hangján, de azért rosszul titkolt büszkeség csillogott a szemében. Mi már a szabadság országában éltünk, de ők ketten még ki-bejártak a nyilas pesti pokolba, rájuk még az illegalitás konspirációjának szigorú törvényei vonatkoztak. Tudtam, vagy csak inkább sejtettem, hogy a legmélyebb illegalitásban dolgozó pesti elvtársaknak vitt utasítást a szegedi központból. Később, évekkel később tudtam meg, hogy A. elvtárs feladatát sikeresen végrehajtotta, csodálatosképpen semmi baja sem történt, és ma a párt egyik vezető embere.

Alig két nappal később egy másik nagy élményben volt részem. Meghívót kaptam a taggyűlésre. (Mindannyiunkat, akik akkor jelentkeztünk, J. P. kivételével leigazoltak a pártban, de tagkönyvünk még nem volt. Ezért külön meghívót kaptunk a taggyűlésre.) Ez volt az első taggyűlés, melyen résztvettem. Az ünnepi hangulatból, az elvtársak megilletődött arcából láttam, hogy nem állok egyedül meghatottságommal. A tagság nagyrészen régi, börtönviselt elvtársakból, a munkásmozgalom kisebb-nagyobb hőseiből tevődött össze. Felszóltat a taggyűlésen a Pestre visszaindult elvtárs barátja is, és röviden, egyszerű szavakkal beszámolt a terrorról, mely Pesten dúl. Szavai óriási hatással voltak a jelenlévőkre. Majd más hozzászólók következtek és a teendők megvitatása. Mindannyian mélyen meg voltunk indulva. Csak ezzel magyarázhatom, hogy a pártért, a meggyőződésükért a legkegyetlenebb üldöztetést, verést, kínzást, börtönt kiállt kipróbált elvtársak szeméből könnyek törtek elő, amikor az Internacionálét énekeltük.

Mi négyen is, akik együtt laktunk, a taggyűlés hatása alatt álltunk. Szótlatlan bandukoltunk hazafelé. Otthon újabb meglepetés várt bennünket. H. Tibor és L. András barátaink vártak ránk, akiket még Temesvárott láttunk utoljára.

Ők Temesvárott csak néhány napig tartózkodtak, azonnal tovább mentek a felszabadított területre. Szegeden keresztül Szentésre utaztak. A város Szegeddel egy napon, október közepe felé szabadult fel. Tibor és két társa október végén érkeztek Szentésre. Itt V. Bálint elvtárs, régi munkásmozgalmi harcos örömmel fogadta őket, különösen Tibort, akinek régi illegális múltja volt. Felszólította Tibort, menjenek Csongrádra, mely már 10 napja felszabadult, de még nem volt kommunista pártszervezete. Csongrádon első dolguk az volt, hogy összehívják a régi mozgalmi embereket, 19-es harcosokat, szocdempártiakat, szakszervezetieket. Egy hétig tartó szervezés után megalakult a csongrádi pártszervezet. A pártszervezet a 19-es proletárdiktatúra direktóriumú elnökéből, egy öreg kubikusból, néhány 19-ben szerepet vállalt idősebb parasztból és egy csomó volt szocdem. párttagból állt. Tibor ekkor bement Szegedre a Délterületi Titkárságra, ahol leigazolták, beszámolt az elvégzett munkáról és hivatalos megbízást kapott Csongrád és környékének megszervezésére. Visszatérve Csongrádra, megválasztották a pártvezetőséget, melynek titkára T. István, volt földmunkás lett, a helyi szocdem. párt volt titkára. Tibort magát agit. prop. titkárnak választották. Átszervezték a helyi rendőrséget, megalakították a Nemzeti Bizottságot és az egységes szakszervezetet, maguk köré gyűjtötték az ifjúságot. Hasonló módon szervezték meg

Csongrád környékét is Végül segítettek létrehozni a függetlenségi front többi pártját is: a Kisgazdapártot, Parasztpártot, Demokrata-pártot. A szocdem. pártot egyelőre nem sikerült megalakítani, annyira elleneztek az a volt szocdemek. Ezek közül nem egy, híven jobboldali beállítottságához, igyekezett nehézséget okozni az új kommunista szervezetnek. Álhatali jelszavakkal operáltak (pl. azzal a jelszóval, hogy nincs szükség szocdem pártra), és ugyanakkor Szegedre és más városokba is utazgattak a volt szocdem korifeusok és megpróbálták újra összekovácsolni a régi kommunista-ellenes jobboldali szocdem pártot — illegálisan. Amikor ez kitudódott, T. Istvánt lemondásra kényszerítették és néhány hívével együtt kizárták a pártból. H. Tibort megválasztották titkárnak.

Nagy figyelemmel és érdeklődéssel hallgattuk Tibor szavait, hiszen akkor még csak nem is sejtettük, hogy kicsiben és első ízben az játszódott le, ami nagyban és később az egész országban megismétlődött.

Másnap barátaink már el is utaztak. Mi ketten egyedül maradtunk Sz. Pállal. A „Délmagyarország” másnap reggeli számában olvastuk, hogy Budapest körül bezárult a gyűré és megkezdődött a főváros ostroma. Ugyanez a szám hírül adta azt is, hogy Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, melynek három kommunista minisztere van.

4.

Elmúlt Újév napja és 1945-öt kezdtünk írni. Sz. Pállal szorgalmasan készültünk a kultúrdelutánra. Naponta jártunk a próbákra, csiszoltuk a jobbára tanulatlan színészek és szavalók munkáját. Legtehetségesebbnek N. Mária textilmunkáshő bizonyult, aki sok ösztönös átérzéssel szavalta József Attila: Levegőt! című versét. (Ma a szegedi kenderfonógyár igazgatója.) A delután megrendezése sok adminisztrációs munkával is járt és sok volt az akkor nehezen megoldható feladat is. Például: a helyiség, a zengedély megszerzése, a megfelelő propaganda stb. Helyiségnek sikerült megkapni az egyik mozi szombat delutánra és a szovjet városparancsnoktól is az előadás engedélyét. A kultúrdelután propagálására a még gyermekcipőkben járó tömegszervezeteket felhasználni nem lehetett. A sajtót kellett igénybe venni erre a célra. Éppen a műsorvázlatot vittem P. elvtárhoz, amikor a falakra kifüggesztett öles plakátok hívták fel figyelmemet. B. Oszkárnak, valamikor divatos pesti drámai színész és vejenek, az operaénekesnek a városba érkezését hirdették. Az az ötletem támadt, hogy B.-t kell megkérni a Szózat és Himnusz elszavalására. P.-nek meg is említettem, aki az ötletet jónak találta.

B.-t fel is kerestem szállodai szobájában. Csak pózai emlékeztették a régi divatos bonvivánra, akibe néhány évtizedig a főváros tekintélyes számú lánya, asszonya szerelmes volt. Megöregedett, megkopaszodott, járni is alig tudott. Kiszínezett, felnagyolt történeteket mesélt arról, hogyan sikerült neki jóakarói segítségével kiszabadulnia a nyilas világból. Budapestről borzalmakat mesélt. Szerinte Budapest megszűnt főváros lenni, 40–50 év sem elég felépíteni. Szerinte Szeged lesz az új főváros.

Amikor bemutatkoztam és előadtam kívánságomat, bizalmatlanul nézett végig rajtam. Nem értette azt, hogy ha az MKP megbízásából vagyok itt, akkor miért jöhetnek olyan kéréssel, hogy a Szózatot és a Himnuszt szavalja? Ezeket sohase fogja többé szavalni! Tud ő forradalmi verseket is!... Hiába próbáltam neki a nemzeti összefogásról beszélni, nem értette meg. Dolgomvégezetlenül távoztam. Nem tudtam mihez kezdeni: szerettem volna B.-t megnyerni terveimhez. Visszamentem P. elvtárs-

hoz, elmondtam neki a történeteket, jóízűen kinevettük magunkat és elhatároztuk, hogy együtt visszamegyünk B.-hez. Nyélbe is ütöttük az újabb találkozást. Akkor se ment könnyen a dolog, B. mindenképpen „forradalmibbnak” akart mutatkozni nálunk.

Végül mégis beleegyezett.

Néhány nappal később meg is tartottuk a kultúrdélutánt. A mozi annak ellenére, hogy fűtetlen volt, zsúfolásig megtelt. A teljes műsor előző reggel megjelent az újságban. A zsúfolt nézőtér azt bizonyította, hogy a kulturális igényeken túl a lakosság feleletet vár egy csomó kérdésre, felvilágosítást arról, hogy milyen lesz az új élet. És megadta a feleletet József Attila, Ady, Radnóti, de a Szózat és a Himnusz is. Nagy sikerünk volt, teljes mértékben elértük azt, amire törekedtünk.

Előadás után mindannyiunkat, szereplőket és rendezőket egy fiatalokból álló küldöttség várt. Az akkor alakult MADISZ helyi vezetősége volt. Szerencsekívánataikat, hálájukat fejezték ki és meghívtak bennünket helyiségükbe egy kis eszmeeserére. Nem fogytak ki a kérdésekből a jövőre vonatkozólag. Tőlünk, idősebbektől vártak minden problémájukra választ. Kedves és tanulságos is volt ez a meghitt beszélgetés a fiatalokkal. Amikor már elfogytak a kérdések és még nem akaródzott hazamenni, valamelyik fiatal azt javasolta, hogy játsszunk valami társasjátékot. A „Szembekötösdí” mellett döntöttünk, és ebben, a tréfás hangulat kedvéért mi idősebbek is részt vettünk. Gondtalanul nevetgélünk, futkostunk, ügyetlenül, esetlenül tapogatódtunk.

De játék közben hirtelen elszomorodtam. A gyerekes játékról tizenhatéves fiam jutott eszembe, aki nem játszhat ilyen játékot... És hirtelen minden eszembe jutott; Pest, sok kérdőjellel és borzalmával. Ki tudja, élnek-e hozzátartozóim, feleségem, fiam? Van-e mit enniök? Egyik szomorú gondolat a másikat kergette és már elképzelttem hogy fiamat a náciik valamilyen ismeretlen kegyetlen táborba hurcolják... Amikor két héttel később Pestre hazaértem, megtudtam a szomorú valót. Pontosan úgy, ahogy azt a „Szembekötösdí”-játék közben szomorúan elgondoltam...